O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA’LIM VA ILM-FAN VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“O‘ZBEK TILINING GLOBAL MAQOMI VA NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI”

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA MATERIALLARI

2026-yil
16-oktabr

VI. AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI MUHITDA O‘ZBEK TILINING RIVOJI

O‘ZBEK TILI MULTIKORPUSIDA AKSENTOLOGIK KORPUS VA UNING AHAMIYATI

THE ACCENTOLOGICAL CORPUS WITHIN THE UZBEK LANGUAGE MULTICORPUS AND ITS SIGNIFICANCE

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2026.10.16/ZRUC2197

Manzura Abdurashetovna Abjalova
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti professori, filologiya fanlari doktori (DSc)
E-mail: abjalova.manzura@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1927-2669

Annotatsiya. *Mazkur maqolada O‘zbek tili multikorpusi (uzcorpora.uz) tarkibidagi aksentologik korpusning lingvistik va texnologik ahamiyati, uning shakllantirilish tamoyillari, funksional imkoniyatlari hamda ilmiy-amaliy qo‘llanish yo‘nalishlari tadqiq etiladi. O‘zbek tilida so‘z urg‘usining fonetik, fonologik, morfologik va semantik xususiyatlarini korpus texnologiyalari asosida o‘rganish masalalari tahlil qilinadi. Aksentologik korpusda urg‘u bilan belgilangan til birliklarini jamlash, tizimlashtirish, annotatsiyalash va qidirishning lingvistik asoslari yoritiladi. Shuningdek, o‘zbek tilidagi urg‘uning so‘z shakllari, grammatik qo‘shimchalar va nutq jarayonidagi o‘zgarishlari misollar asosida ko‘rib chiqiladi. Aksentologik ma’lumotlarning nutq sintezi (Text-to-Speech), nutqni avtomatik tanish (Automatic Speech Recognition), talaffuz me’yorlarini o‘rgatish, elektron lug‘atchilik va tabiiy tilni qayta ishlash tizimlaridagi ahamiyati asoslanadi. Tadqiqotda aksentologik korpusning o‘zbek tili fonetik resurslarini raqamlashtirish, adabiy talaffuz me’yorlarini saqlash hamda sun’iy intellektga asoslangan til texnologiyalarini rivojlantirishdagi istiqbollari ko‘rsatib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbek tili multikorpusi, aksentologik korpus, so‘z urg‘usi, fonetik annotatsiya, fonologik tahlil, urg‘u pozitsiyasi, korpus lingvistikasi, orfoepiya, nutq sintezi, tabiiy tilni qayta ishlash.*

Annotation. *This article examines the linguistic and technological significance of the accentological corpus integrated into the Uzbek Language Multicorpus (uzcorpora.uz), focusing on its development principles, functional capabilities, and scientific and practical applications. The study addresses the corpus-based investigation of phonetic, phonological, morphological, and semantic properties of word stress in Uzbek. It discusses the linguistic foundations of collecting, systematizing, annotating, and retrieving stress-marked linguistic units. Particular attention is paid to stress placement in Uzbek word forms, the influence of grammatical suffixes, and stress variation in speech. The article highlights the importance of accentological data for Text-to-Speech (TTS), Automatic Speech Recognition (ASR), pronunciation training, electronic lexicography, and Natural Language Processing (NLP). Furthermore, it outlines the potential of the accentological corpus for digitizing Uzbek phonetic resources, preserving standard pronunciation norms, and advancing artificial intelligence-based language technologies.*

Keywords: *Uzbek Language Multicorpus, accentological corpus, word stress, phonetic annotation, phonological analysis, stress position, corpus linguistics, orthoepy, speech synthesis, natural language processing*.

KIRISH

Jahon tilshunosligida korpus texnologiyalarining rivojlanishi til birliklarini empirik ma’lumotlar asosida tadqiq etish, ularning struktur, semantik va funksional xususiyatlarini avtomatlashtirilgan usullar yordamida aniqlash imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Zamonaviy lingvistik korpuslar faqat matnlarni jamlovchi elektron bazalar sifatida emas, balki tilning fonetik, morfologik, sintaktik, semantik va pragmatik xususiyatlarini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganishga xizmat qiluvchi takomillashgan axborot tizimlari sifatida shakllanmoqda.

O‘zbek tilining raqamli lingvistik infratuzilmasini rivojlantirishda **o‘zbek tili multikorpusi** alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur platforma o‘zbek tilining turli davr, uslub, janr va kommunikativ qatlamlariga oid matnlarni yagona tizim doirasida jamlash, lingvistik qayta ishlash, qidirish va statistik tahlil qilishga mo‘ljallangan ko‘p maqsadli lingvistik resurs hisoblanadi [1], [2].

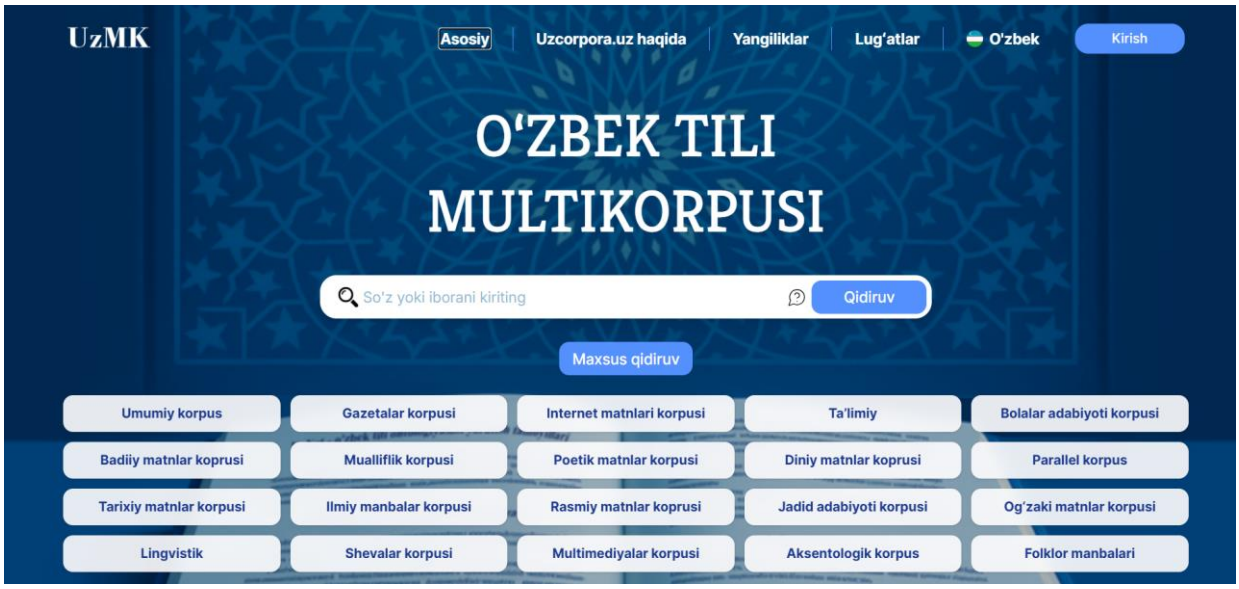

1-rasm. O‘zbek tili multikorpusining bosh sahifasi

Multikorpus tarkibidagi ixtisoslashtirilgan resurslardan biri **aksentologik korpus** bo‘lib, uning asosiy tadqiqot obyekti o‘zbek tilidagi so‘z urg‘usi va uning til birliklarida namoyon bo‘lish qonuniyatlarini aks ettirishdir.

Urg‘u tilning prosodik tizimida muhim o‘rin egallaydi. U so‘z tarkibidagi bo‘g‘inlardan birining nisbatan ajralib talaffuz qilinishi bilan bog‘liq bo‘lib, so‘zning fonetik shakllanishi, ayrim hollarda grammatik va leksik ma’nolarning farqlanishida ishtirok etadi.

O‘zbek tilida urg‘u, ko‘pincha, so‘zning oxirgi bo‘g‘iniga tushishi bilan tavsiflansa-da, ushbu qonuniyat barcha til birliklariga bir xil tatbiq etilmaydi. Ayrim grammatik shakllar, o‘zlashma so‘zlar, yuklamalar va boshqa til birliklarida urg‘uning o‘ziga xos joylashuvi kuzatiladi. Masalan, *óldi, bérdim, bárcha, hámma, bári, muskúl, metáfora, kompyúter*. Bu holat urg‘u hodisasini katta hajmdagi lingvistik ma’lumotlar asosida o‘rganish zaruratini yuzaga keltiradi.

Tadqiqotning maqsadi o‘zbek tili multikorpusi tarkibidagi aksentologik korpusning lingvistik mohiyatini yoritish, urg‘uli birliklarni annotatsiyalash tamoyillarini tavsiflash hamda uning ilmiy tadqiqotlar, ta’lim va nutq texnologiyalaridagi ahamiyatini asoslash.

2. AKSENTOLOGIK KORPUSNING NAZARIY-LINGVISTIK ASOSLARI

Aksentologiya tilshunoslikning urg‘u hodisasi, uning tabiati, turlari, joylashuvi va funksional xususiyatlarini o‘rganuvchi sohasi hisoblanadi.

Aksentologik tadqiqotlarda urg‘uning fonetik realizatsiyasi, fonologik vazifasi, morfologik birliklar bilan munosabati hamda tarixiy taraqqiyoti o‘rganiladi.

An’anaviy tilshunoslikda urg‘u, asosan, alohida so‘zlar, ularning grammatik shakllari va talaffuz xususiyatlari asosida tavsiflangan. Korpus lingvistikasi esa ushbu hodisani tizimli, ko‘p miqdordagi ma’lumotlarga asoslangan holda tadqiq etish imkonini beradi.

Aksentologik korpus – tarkibidagi so‘zlar yoki boshqa prosodik birliklarning urg‘u xususiyatlari maxsus belgilangan, lingvistik annotatsiyalangan hamda avtomatlashtirilgan qidiruv va tahlil uchun tuzilgan elektron til resursi.

Bunday korpus quyidagi lingvistik axborotlarni o‘z ichiga olishi mumkin:

1)so‘zning yozma shakli va fonetik transkripsiyasi;

2)bo‘g‘inlarga ajratilgan ko‘rinishi;

3)urg‘u tushadigan bo‘g‘inning tartib raqami;

4)so‘zning leksik-grammatik xususiyatlari;

5)so‘z shakli o‘zgarganda urg‘uning siljishi;

6)urg‘uning me’yoriy va variantli realizatsiyasi;

7)urg‘u bilan bog‘liq fonetik va semantik farqlanishlar.

Aksentologik korpusni oddiy elektron matnlar to‘plamidan farqlovchi asosiy jihat shundaki, unda urg‘u mustaqil lingvistik parametr sifatida belgilanadi. Natijada foydalanuvchi faqat muayyan so‘zni emas, balki uning urg‘u modeli, bo‘g‘in tuzilishi yoki grammatik shakliga ko‘ra ham qidiruvni amalga oshirishi mumkin.

3. O‘ZBEK TILI MULTIKORPUSIDA AKSENTOLOGIK KORPUSNING O‘RNI

O‘zbek tili multikorpusi turli lingvistik vazifalarga yo‘naltirilgan 20 turdagi subkorpusni birlashtiruvchi platforma sifatida shakllantirilgan. Ushbu tizimda aksentologik korpus fonetik-prosodik ma’lumotlarni raqamli shaklda ifodalashga xizmat qiluvchi ixtisoslashtirilgan resurs hisoblanadi.

Aksentologik korpusning asosiy xususiyati matndagi til birliklarining urg‘u pozitsiyasini ko‘rsatish va ularni tegishli lingvistik ma’lumotlar bilan bog‘lashdan iborat.

Masalan, o‘zbek tilidagi ayrim so‘zlarda urg‘u grammatik ma’noni farqlashga xizmat qiladi:

1-jadval. O‘zbek tilida urg‘u yordamida farqlanadigan birliklar. Akut belgisi (´) urg‘uli unlini ifodalaydi.

Til birligi	Urg‘u xususiyati	Grammatik ma’nosi
olmá	Oxirgi bo‘g‘inda	Meva nomi, ot
ólma	Birinchi bo‘g‘inda	Bo‘lishsiz buyruq shakli
yozmá	Oxirgi bo‘g‘inda	Yozilgan narsa yoki yozuvga oid belgi
yózma	Birinchi bo‘g‘inda	Bo‘lishsiz buyruq shakli

Mazkur misollardan ko‘rinadiki, urg‘u ayrim omonim shakllarni farqlashda muhim fonologik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Aksentologik korpusda bunday birliklarning alohida annotatsiyalanishi bir xil grafik shaklga ega so‘zlarni grammatik va semantik jihatdan farqlashga yordam beradi.

Masalan, *olma* shaklini avtomatik tahlil qiluvchi tizim uchun faqat yozma shakl yetarli bo‘lmasligi mumkin. Bunday holatda kontekst, morfologik tahlil va urg‘u ma’lumotlarini birgalikda qo‘llash natijani aniqlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, yozma korpusdagi urg‘u belgisi bevosita akustik kuzatuv natijasi emas, balki me’yoriy talaffuzga asoslangan lingvistik annotatsiya bo‘lishi mumkin. Shuning uchun yozma aksentologik korpus va audio bilan moslashtirilgan prosodik korpus o‘rtasidagi farqni hisobga olish zarur.

4. AKSENTOLOGIK KORPUSDA LINGVISTIK ANNOTATSIYALASH TAMOYILLARI

Aksentologik korpusning ilmiy qiymati undagi ma’lumotlarning izchil va standartlashtirilgan tarzda annotatsiyalanishiga bog‘liq.

Urg‘u hodisasini raqamli formatda ifodalash uchun so‘zning grafik shakli, bo‘g‘in tarkibi, urg‘u pozitsiyasi va grammatik xususiyatlarini o‘zaro bog‘lash talab etiladi.

Quyidagi jadval aksentologik birliklarni annotatsiyalash uchun taklif etilayotgan modelni aks ettiradi.

2-jadval. Aksentologik korpus uchun namunaviy annotatsiya modeli.

Annotatsiya maydoni	Tavsifi	Namuna
token	So‘zning yozma shakli	kitoblar
lemma	Boshlang‘ich shakl	kitob

syllables	Bo‘g‘inlarga ajratilishi	ki-tob-lar
stress_position	Urg‘uli bo‘g‘in tartibi	3
stressed_form	Urg‘u bilan belgilangan shakl	kitoblár
pos	So‘z turkumi	NOUN
morphology	Grammatik xususiyat	Plural

Mazkur modelda urg‘u pozitsiyasi so‘zning bo‘g‘inlar soniga nisbatan belgilanadi. Bunda stress_position = 3 qiymati uchinchi bo‘g‘inning urg‘uli ekanligini anglatadi.

Aksentologik korpusni rivojlantirishda urg‘uning qo‘shimchalar bilan munosabatini aks ettirish ham muhimdir.

Masalan, urg‘uning grammatik shakllanish jarayonidagi siljishi:

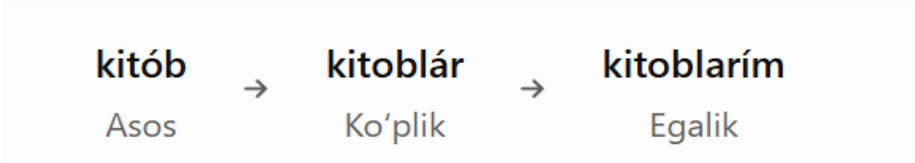

Urg‘u pozitsiyasi grammatik shakl o‘zgarishiga muvofiq siljishi mumkin.

Bunday ma’lumotlar asosida urg‘u pozitsiyasini bashoratlovchi algoritmlarni ishlab chiqish, urg‘u qoidalarining istisnolarini aniqlash hamda morfologik tahlil bilan integratsiyalashgan fonetik modellar yaratish mumkin.

Annotatsiya sifatini ta’minlash uchun dastlab lingvistik ekspertlar tomonidan belgilangan etalon ma’lumotlar bazasini shakllantirish, keyinchalik avtomatik belgilash natijalarini ushbu baza bilan qiyoslash maqsadga muvofiqdir.

5. AKSENTOLOGIK KORPUSNING ILMIY VA AMALIY AHAMIYATI

Aksentologik korpus o‘zbek tilining fonetik va fonologik tizimini raqamli muhitda o‘rganish uchun muhim lingvistik resurs hisoblanadi. Uning ahamiyati, avvalo, urg‘u hodisasiga oid ma’lumotlarni tizimli ravishda jamlash va ushbu ma’lumotlardan turli ilmiy-amaliy maqsadlarda foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi.

5.1. Fonetik va fonologik tadqiqotlardagi ahamiyati

Aksentologik korpus o‘zbek tilidagi urg‘u qonuniyatlarini katta hajmdagi til birliklari asosida o‘rganishga xizmat qiladi. Jumladan, korpus ma’lumotlari

yordamida urg‘uning bo‘g‘in tuzilishi, so‘z uzunligi, morfologik tarkibi va leksik-grammatik xususiyatlariga bog‘liqligini tahlil qilish mumkin.

Urg‘u hodisasini korpus asosida tadqiq etish quyidagi ilmiy masalalarning yechimiga xizmat qiladi: urg‘uning asosiy pozitsiyalarini aniqlash, urg‘u ko‘chishining grammatik omillarini tavsiflash, urg‘u qoidalaridagi istisnolarni tizimlashtirish hamda turli nutq uslublaridagi prosodik farqlarni o‘rganish. Xususan, urg‘uning so‘z oxiriga siljishi bilan bog‘liq qonuniyatlar va urg‘u qabul qilmaydigan qo‘shimchalarning xususiyatlarini statistik jihatdan tekshirish mumkin.

5.2. Nutq sintezi texnologiyalaridagi ahamiyati

Matndan nutqqa aylantirish – Text-to-Speech (TTS) tizimlarida so‘zlarning to‘g‘ri talaffuz qilinishi va tabiiy ohangda ifodalanishi muhim vazifalardan biridir.

O‘zbek tilidagi TTS tizimi so‘zning faqat grafik shakliga asoslangan holda ishlasa, ayrim omonim birliklarning talaffuzida xatolarga yo‘l qo‘yishi mumkin. Masalan, quyidagi gaplarni ko‘rib chiqamiz:

Men bozordan olma sotib oldim.

Bu kitobni olma.

Birinchi gapda *olmá* so‘zi ot, ikkinchi gapda esa *ólma* fe’lning bo‘lishsiz buyruq shakli sifatida qo‘llangan. Har ikkala birlik bir xil grafik shaklga ega bo‘lsa-da, urg‘u pozitsiyasi bilan farqlanadi.

Aksentologik korpusdan olingan annotatsiyalangan ma’lumotlar TTS tizimining kontekstga mos talaffuz variantini tanlashiga yordam berishi mumkin. Xalqaro tajribada ham urg‘u bilan annotatsiyalangan korpuslar nutq sintezining tabiiyligini oshirishga xizmat qiluvchi resurs sifatida o‘rganilgan. Jumladan, urdu tili uchun urg‘u bilan annotatsiyalangan nutq korpusini yaratish bo‘yicha tadqiqotda fonologik va akustik belgilash usullari qiyoslangan [3].

5.3. Nutqni avtomatik tanish tizimlaridagi ahamiyati

Nutqni avtomatik tanish **(**Automatic Speech Recognition – ASR) texnologiyalarida akustik signalni lingvistik birliklar bilan moslashtirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Urg‘u ma’lumotlari ayrim omonim so‘zlarni farqlash, talaffuz variantlarini modellashtirish hamda akustik xususiyatlarni tahlil qilishda qo‘shimcha belgi sifatida qo‘llanishi mumkin. Bunda urg‘uli va urg‘usiz bo‘g‘inlarning asosiy akustik xususiyatlari, jumladan, asosiy ton chastotasi (F0), intensivlik va davomiylik ko‘rsatkichlari tahlil qilinadi. Mazkur belgilarni hisobga oluvchi

korpuslar nutq texnologiyalari uchun foydali ekani xalqaro tadqiqotlarda ko‘rsatilgan [4]. Shu sababli O‘zbek tili multikorpusidagi aksentologik ma’lumotlarni kelgusida audioyozuvlar bilan bog‘lash nutqni avtomatik tanish tizimlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

5.4. O‘zbek tilini o‘qitishdagi ahamiyati

Aksentologik korpusning yana bir muhim vazifasi adabiy talaffuz me’yorlarini o‘rgatish bilan bog‘liq. O‘zbek tilini ona tili yoki xorijiy til sifatida o‘rganuvchilar uchun so‘z urg‘usini to‘g‘ri qo‘llash og‘zaki nutqning ravonligi va tushunarliligini ta’minlovchi omillardan biridir.

Aksentologik korpus asosida urg‘uli so‘zlar lug‘ati, interaktiv talaffuz mashqlari, avtomatlashtirilgan testlar va elektron o‘quv materiallarini ishlab chiqish mumkin. Masalan, o‘quvchiga bir xil yoziladigan, ammo urg‘usi bilan farqlanuvchi so‘zlar berilib, ularning gap tarkibidagi grammatik ma’nosini aniqlash topshirig‘i taqdim etilishi mumkin.

Bunday yondashuv fonetik bilimlarni mustahkamlash bilan birga, grammatik va semantik tahlil ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

6. AKSENTOLOGIK KORPUSNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

O‘zbek tili multikorpusi tarkibidagi aksentologik korpusni rivojlantirishda lingvistik ma’lumotlarning hajmini kengaytirish bilan bir qatorda, ularning annotatsiya sifati va texnologik moslashuvchanligini oshirish ham muhim ahamiyatga ega.

Bu borada quyidagi yo‘nalishlar istiqbolli hisoblanadi.

Birinchidan, urg‘u bilan belgilangan birliklarni morfologik annotatsiya bilan integratsiyalash zarur. Bunda so‘zning lemmasi, grammatik shakli, qo‘shimchalari va urg‘u pozitsiyasi o‘rtasidagi munosabatlar yagona ma’lumotlar modelida ifodalanadi.

Ikkinchidan, aksentologik korpus uchun avtomatik urg‘u aniqlash algoritmlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Bunday algoritmlar dastlab qoidalarga asoslangan usullar yordamida yaratilishi, keyinchalik mashinali o‘qitish va neyron tarmoq modellaridan foydalanib takomillashtirilishi mumkin.

Uchinchidan, aksentologik korpusni audio ma’lumotlar bilan boyitish muhim vazifalardan biridir. Yozma va og‘zaki nutq ma’lumotlarini o‘zaro moslashtirish orqali urg‘uning me’yoriy pozitsiyasi bilan uning real nutqdagi akustik realizatsiyasini qiyosiy tahlil qilish imkoniyati yuzaga keladi.

To‘rtinchidan, korpus ma’lumotlaridan foydalanib, o‘zbek tilining elektron aksentologik lug‘atini yaratish mumkin. Bunday lug‘at so‘zlarning urg‘u pozitsiyasi, grammatik shakllari, talaffuz variantlari va kontekstual qo‘llanishlarini yagona tizimda aks ettiradi.

Beshinchidan, korpus asosida urg‘u aniqlash modellarining sifatini baholash uchun etalon test to‘plamini shakllantirish zarur. Bunda modelning aniqligi, xatolar turlari va urg‘u istisnolarini qay darajada to‘g‘ri aniqlashi alohida baholanishi lozim.

Xalqaro korpusshunoslik tajribasida prosodik va grammatik annotatsiyalarni birlashtirish amaliyoti mavjud. Masalan, ProPOSEC korpusida fonetik transkripsiya, bo‘g‘inlar soni, leksik urg‘u modeli va so‘z turkumiga oid ma’lumotlar o‘zaro bog‘langan [5]. Ushbu yondashuv o‘zbek tilining aksentologik resurslarini takomillashtirish uchun ham metodologik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

7. NATIJALAR VA MUHOKAMA

Olib borilgan nazariy va metodologik tahlil aksentologik korpusning O‘zbek tili multikorpusi tarkibidagi mustaqil lingvistik resurs sifatidagi ahamiyatini ko‘rsatadi.

Tahlil asosida quyidagi ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Birinchidan, aksentologik korpus o‘zbek tilidagi urg‘u hodisasini an’anaviy tavsifiy yondashuvdan korpusga asoslangan tizimli tadqiqot darajasiga olib chiqish imkonini beradi.

Ikkinchidan, urg‘u pozitsiyasini morfologik va semantik ma’lumotlar bilan bog‘lash bir xil grafik shaklga ega ayrim til birliklarini farqlashga yordam beradi.

Uchinchidan, urg‘u bilan annotatsiyalangan ma’lumotlar nutq sintezi, nutqni avtomatik tanish va talaffuzni o‘rgatish tizimlari uchun foydali lingvistik resurs bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

To‘rtinchidan, aksentologik korpusning morfologik, leksik va fonetik resurslar bilan integratsiyalashuvi o‘zbek tilini avtomatik qayta ishlashning ko‘p sathli modellarini yaratishga metodologik zamin tayyorlaydi.

Beshinchidan, urg‘u hodisasini korpus asosida o‘rganish adabiy talaffuz me’yorlarini hujjatlashtirish, ularning variantlarini aniqlash va elektron orfoepik resurslarni rivojlantirish uchun muhimdir.

Shu bilan birga, aksentologik korpusning amaliy samaradorligini baholash uchun annotatsiyalangan birliklar soni, urg‘u modellarining taqsimoti, avtomatik

belgilash aniqligi va ekspertlararo muvofiqlik ko‘rsatkichlarini eksperimental asosda aniqlash talab etiladi.

Mazkur maqolada ushbu ko‘rsatkichlar bo‘yicha o‘lchov natijalari keltirilmaganligi sababli, tadqiqot xulosalari, asosan, lingvistik tavsif va metodologik tahlilga asoslanadi.

O‘zbek tili multikorpusi tarkibidagi aksentologik korpus o‘zbek tilining fonetik-prosodik xususiyatlarini raqamli muhitda ifodalash va tadqiq etishga xizmat qiluvchi muhim lingvistik resursdir.

Ushbu korpusning ilmiy ahamiyati urg‘u hodisasini alohida so‘zlar misolida emas, balki tizimlashtirilgan, annotatsiyalangan lingvistik ma’lumotlar asosida o‘rganish imkoniyatini yaratishi bilan belgilanadi.

Aksentologik ma’lumotlarning morfologik va semantik annotatsiyalar bilan bog‘lanishi o‘zbek tilidagi urg‘u qonuniyatlarini chuqurroq tahlil qilish, urg‘u pozitsiyasining grammatik shakllar bilan munosabatini aniqlash hamda ayrim omonim birliklarni farqlash imkonini kengaytiradi.

Shuningdek, aksentologik korpus nutq sintezi, nutqni avtomatik tanish, elektron lug‘atchilik, talaffuzni o‘rgatish va tabiiy tilni qayta ishlash texnologiyalarini rivojlantirish uchun istiqbolli ma’lumotlar manbai hisoblanadi.

Demak, aksentologik korpusni shakllantirish va takomillashtirish o‘zbek tilining raqamli lingvistik infratuzilmasini rivojlantirish, milliy nutq texnologiyalarining lingvistik ta’minotini mustahkamlash hamda o‘zbek tilining fonetik imkoniyatlarini sun’iy intellekt tizimlarida to‘laqonli aks ettirish yo‘lidagi muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR

1. Abjalova M. O‘zbek tili multikorpusi – zamonaviy ta’limiy tizimi. “O‘zbek tili taraqqiyoti va xalqaro hamkorlik masalalari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya to‘plami. – T., 18.10.2025. – 321-325.

2. Abjalova M., Bakhronova D., Umurzakova M., Ahmedova N. Uzcorpora.uz – The Software Created for the Uzbek Language Multicorpus and its Linguistic Databases. 11th International Conference on Computer Science and Engineering – IEEE-UBMK, 16-19 september, 2026. Istanbul, Turkiye, – pp. 1596-1601.

3. Mumtaz B., Urooj S., Hussain S., Habib W. Stress Annotated Urdu Speech Corpus to Build Female Voice for TTS // 2015 International Conference Oriental COCOSDA. Shanghai, 2015. P. 13–20. DOI: 10.1109/ICSDA.2015.7357857.

4. Corpora Compilation for Prosody-Informed Speech Processing // Language Resources and Evaluation. 2021. DOI: 10.1007/s10579-021-09556-2.

5. Brierley C., Atwell E. ProPOSEC: A Prosody and PoS Annotated Spoken English Corpus // Proceedings of LREC 2010. Malta, 2010. ACL Anthology.

6. UCREL. Corpus Annotation: Prosodic Annotation. Lancaster University. Elektron manba.

7. O‘zbek tili multikorpusi. Elektron lingvistik platforma. https://uzcorpora.uz/ (murojaat sanasi: 10.09.2026).

MUNDARIJA

KIRISH SO‘ZI		
Sirojiddinov Sh.S.	O‘zbek tilining xalqaro nufuzini oshirish zarurati	**6**
I. O‘ZBEK TILINING JAHON TILLARI TIZIMIDAGI O‘RNI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI		
Xolmanova Z.	O‘zbek tilining jahon tillari tizimidagi mavqeyini belgilashda lingvodidaktikaning o‘rni	**9**
Abdushukurov B.	Alisher Navoiy asarlaridagi qadimgi turkiy fe’llar semantikasi	**16**
Xudoyberdiyev J.	Mahmud Koshg‘ariy – singarmonizmning birinchi nazariyotchisi va ovrupolik olimlarning singarmonizm haqidagi xato qarashlari	**30**
Abdurahmanova M.	Alisher Navoiy merosi psixolingvistik talqinda	**45**
Xolmurodova M.	“Nasoyim ul-muhabbat” asaridagi tabobatga doir ayrim arabcha so‘zlar	**51**
O‘razova I.	Ot frazemalarning grammatik funksiyasi (Alisher Navoiy “Xamsa”sidagi frazemalar misolida)	**56**
Maxkamova D.	O‘zbek tili axborot-kommunikatsiya texnologiyalari	**60**

	terminologiyasi taraqqiyoti va tadqiqi	
Oripova M.	Sinestezik metaforalarda sezgilar interperatsiyasi	**66**
Muratova N.	Tilak va tabrik nutqiy aktlarida kommunikativ taktikaning tanlanish xususiyatlari	**72**
Abdullayeva G.	Folklor diskursida o‘xshatishlarning semantik-struktur va kognitiv tahlili	**78**
Xayrullayeva R.	Kichraytirish-erkalash shakllarining pragmatik ifodalanishi	**86**
Jumaniyozova Ch.	Sifat so‘z turkumida obyektiv va subyektiv belgilarning ifodalanishi	**90**
Abduvaliyeva K.	“Shajarayi turk” asaridagi ba’zi urug‘ nomlarining etnotoponim sifatidagi tahlili	**95**
Mullaboyeva Sh.	O‘zbek tilida o‘xshatishlar asosida estetik bahoning ifodalanishi	**107**
Mamadoliyeva M.	Graduallik kategoriyasining lingvistik tabiati va uning turdosh hodisalar bilan munosabati (Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo asarlari misolida)	**115**
Mamarasulova M.	O‘zbek tili fonosemantik tahlilining fonologik asoslari	**130**
Siddiqova N.	O‘zbek xalq maqollaridagi eskirgan leksika: tarkibi,	**132**

	variantlanishi va lingvopoetik vazifalari	
Yusupova A.	Konseptlarning metaforik ifodalanishi va tahlil shakllari	**144**
O‘ralova N.	O‘zbek tilshunosligida parsellyatsiya hodisasi, uning sintaktik tavsifi va ega-kesim munosabatidagi o‘rni	**150**
Maxmudova M.	Kelishik kategoriyasining o‘rganilish tarixiga doir ayrim mulohazalar	**158**
Nurmatova S.	O‘zbek tilida rang ifodalovchi birliklarning lingvokognitiv strukturasi va konseptualizatsiya masalalari	**168**
Keldiyorova Z.	O‘zbek tilidagi shikoyat matnlarida nutqiy aktlarning ifodalanishi	**174**
Aliqulova Z.	Toponimlarning axborotni saqlash va uzatish xususiyatlari	**178**
Jurayeva Sh.	Hurmat kategoriyasining lisoniy birliklar bilan ifodalanishi	**183**
Karimova U.	Kultegin bitiktoshidagi xarakter-xususiyat bildiruvchi sifatlar tahlili	**188**
II. O‘ZBEK TILINI XALQARO MAYDONDA TARG‘IB QILISH STRATEGIYALARI		
Shamsiyeva M.	Peyzaj matnlari orqali turizmni rivojlantirish istiqbollari	**194**

Jo‘rayeva M.	Matnni tushunishda asar sarlavhasining ahamiyati	**201**
III. GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY TIL VA MADANIYATNI SAQLASH MASALALARI		
Ashirboyev S.	Adstrat sharoitidagi turkiy shevalarning o‘zaro ta’siri masalasi	**205**
Farhad Rahimi	Yakşı/ ĥoş, yap/ lap, ķop/ köp/ ĥob, appaķ/ pāk kelimeleri üzerine On the words yakşı/ ĥoş, yap/ lap, ķop/ köp/ ĥob, appaķ/ pāk	**210**
Xakimova M.	O‘zbek tilidagi metaforik konseptuallashtirishning milliy xususiyatlari	**232**
Abbozov O.	So‘x toponimlarining lingvomadaniy xususiyatlari	**238**
Komilova G.	O‘zbek tilida qadriyatlar tipologiyasining lingvistik verbalizatsiyasi	**245**
Xomidova M.	Zamonaviy o‘zbek badiiy matnlarida ertak elementlarining intertekstual xususiyatlari	**253**
Həsənzadə Səmra	Qrammatik metaforun türk dillərində reallaşması (özbək dilinin materiallari əsasinda)	**261**
Davronova Z.	Antroponimik freymlarda registrdan og‘ish fenomini (Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romani misolida)	**272**

Tursinbayeva Sh.	Badiiy matnda onomastik birliklarning lingvomadaniy imkoniyatlari	**276**
Bekmuradova I.	O‘zbek tilidagi ijobiy fe’l-atvor leksemalarining semantik tasnifi	**283**
Imomova I.	Fitratning dramatik asarlarida maqollarning qo‘llanilishi va funksional-semantik xususiyatlari	**291**
Turgunboeva D.	Globallashuv sharoitida o‘zbek va ingliz lingvomadaniyatida miqdoriy me’yor	**297**
Amrullayeva M.	O‘zbek tilida inson xarakterini ifodalovchi frazemalarning semantik mikromaydonlari	**305**
Abdug‘afurova A.	Lingvomadaniy kodlarning poetik faollashuvi: Faxriyor va Ulug‘bek Hamdam she’riyati qiyosida	**312**
Muzaffarova Z.	Badiiy matnda qo‘llangan metaftonimik birliklarning kognitiv xususiyatlari	**322**
Jumayeva M.	Son komponentli lug‘aviy birliklarning lingvokulturologik tahlili	**327**
Xolmo‘minova H.	Frazemalarning lingvomadaniy tahlili	**333**
IV. O‘ZBEK TILINI O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI VA XORIJIY TAJRIBA		

Xusanova N.	Raqamli ta’lim muhitida o‘qish savodxonligi transformatsiyasi vositasida boshlang‘ich o‘quvchilarning kreativligini shakllantirish	**337**
Mamirova X.	Bolalarda ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘zlashtirishning psixolingvistik mexanizmlari va til ta’limiga ta’siri	**344**
Arolova N.	Maktabgacha yoshdagi o‘zbek bolalari nutqida sintaktik tejamkorlik	**351**
Mirnosirova D.	Nutqiy ijod haqidagi nazariy qarashlar talqini	**356**
Nurboboyeva R.	Erta yoshdagi bolalar ta’limida adabiyotning tutgan o‘rni	**363**
Keldiboyeva M.	O‘zbek tili omonimlarini o‘zlashtirishda kontekst va assotsiatsiyaning psixolingvistik roli	**369**
V. TARJIMA VA LINGVOMADANIY ALOQALAR: XALQARO HAMKORLIKNING MUHIM OMILI SIFATIDA		
Mustafa Said Arslan	Türkiye türkçesi ve özbek türkçesi arasindaki yakinliğin öğretimdeki yansimalari: özbek türkçesi öğretiminde karşilaşilan sorunlar ve öneriler	**378**
Kalanova D.	O‘.Hoshimov “Dunyoning ishlari” asarining koreyscha tarjimasida milliy-madaniy realiyalarning berilishi	**389**

Muhammadiyeva D.	Ko‘p tilli parallel korpusning tarjima birliklarini qiyosiy o‘rganishdagi imkoniyatlari	**400**
Abbasova Ş.	Özbek Yazı Dili ve Azerbaycan Türkçesi'nin Ağızlarında Akrabalık Terimleri	**411**
Qarshiyev K.	Badiiy tarjimaning adabiy-estetik tafakkur evolyutsiyasiga ta’siri (Jamol Kamolning tarjimonlik faoliyati misolida)	**418**
Rahimova Z.	Parallel korpuslarning tarjimashunoslik va qiyosiy tilshunoslikdagi ilmiy ahamiyati	**428**
Bozorova S.	Rus tilidagi ayrim gippologik birliklar tadqiqiga doir	**433**
Axmedova N.	O‘zbek va ingliz tillarida ruhiy holat birliklarining semantik farqlari va kontekstual tarjimasi	**442**
Davlatova R.	Sun’iy intellekt asrida inson nutqi, tilni idrok etish va psixolingvistik jarayonlar	**448**
Turdiyeva R.	Ingliz, qoraqalpoq va o‘zbek tillaridagi maqollarda zoonimlarning lingvokognitiv tahlili (“bo‘ri” misolida)	**462**
Ataniyazova S.	O‘zbek va ingliz tillarida mayl, zamon va modallikning muloqot xulqidagi funksional-uslubiy imkoniyatlari	**466**
Sayfiyeva K.	O‘zbek va ingliz fitonim komponentli maqollarida inson	**472**

	konseptining kognitiv metaforik modellari	
Tillayeva O.	O‘zbek va turk maqollarida erkak konseptining semantik maydoni	**485**
Musurmankova Sh., **Abdullayeva D.**	“Ikki eshik orasi” romanidagi murojaat birliklarining lingvomadaniy xususiyatlari va tarjima muammolari	**495**
Abdullayeva M.	Ingliz va o‘zbek maqollarida nutqiy antonimiyaning lingvokognitiv xususiyatlari	**502**
VI. AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI MUHITDA O‘ZBEK TILINING RIVOJI		
Abjalova M.	O‘zbek tili multikorpusida aksentologik korpus va uning ahamiyati	**513**
Elova D.	O‘zbek normativ-huquqiy matnlarini lingvo-mantiqiy annotatsiyalash mezonlari	**524**
Kasimova Z.	O‘zbek tili iboralar korpusini yaratishning lingvistik va kompyuter asoslari	**534**
Nurullayeva O.	Barqaror birikmalar resurslari va parallel korpus uchun baza tuzish mezonlari	**542**
Musulmonova K.	Lingvistik ekspertologiyada matn identifikatsiyasi bo’yicha ekspert xulosalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari	**550**

Umarova Sh.	Kollokatsiyalarni korpus asosida aniqlashning nazariy va metodologik asoslari	**556**
Akramdjanova M.	Parallel korpusning madaniyatlararo kommunikatsiyadagi o‘rni	**564**
Buronova R.	Raqamli muhitda o‘zbek tilidagi neologizmlarning shakllanishi	**570**
Shodmonaliyeva Y.	Sentiment tahlilda tasdiq-inkor emojlarining diskursiv va pragmatik funksiyalari	**576**
Rayimjonova M.	Rauf Parfi she’riyatining leksik-statistik xususiyatlari	**591**
VII. XALQARO TA’LIM DASTURLARI VA O‘ZBEK TILI: IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR		
Mirzəli Məleykə	Azərbaycanda özbək dilinin tədrisi: təcrübə və perspektivlər (bakı slavyan universitetinin timsalında)	**595**
Iskandarova G.	O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘rganishda so‘z ma’nolarini o‘zlashtirish	**603**
VIII. O‘ZBEK TILI VA DIPLOMATIYA: XALQARO MUNOSABATLARDA TILNING O‘RNI		
Темирова Б., **Темирова М.**	Кыргыз, өзбек тилдери жана алардын адабий-маданий байланыштардагы ролу	**610**

Nazarov Q.	O‘zbek diplomatik diskursida metaforalarning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari	**620**
IX. ILMIY TADQIQOTLAR VA LINGVISTIKADA XALQARO HAMKORLIK MASALALARI		
Berdak Yusuf	O‘zbek tilining shakllanish jarayoni va eski o‘zbek tili terminlari	**626**
Qurbonova M.	Xarizmatik nutq haqidagi nazariy qarashlar talqini	**632**
Umurzoqova M.	Erkin A’zam asarlarida lisoniy shaxs tiplari	**640**
Mirzaali Malika	O‘zbek tılının mavsumıy marosımlar leksıkasıda turkıy areal mavqeyı	**646**
Məmmədova A.	Xarəzm Türkcəsində Və Müasir Özbək Dilində Qohumluq Terminlərində Cins Kateqoriyasinin İfadəsi	**661**
Tuxtasinova M.	L.Z.Budagov lug‘atidagi umumturkiy leksik fond: “tur.” pometali leksemalarning tarixiy-qiyosiy tahlili	**670**
Abdullayeva S.	So‘z yasalishını qıyosıy-tıpologık tadqıq etısh metodologıyası va tahlıl mezonları	**681**
Xasanova G.	Kinesikaning lingvistik tadqiqi: shakllanish tarixi va kommunikativ funksiyalari	**688**

Rajabov N.	O‘zbek tilida ng fonemasining talaffuzi, imlosi va tarixiy taraqqiyoti	**695**
Mirzayeva G.	O‘zbek tilida tovush o‘zgarishlarining neyrolingvistik asoslari	**699**
Arislanova M.	She’riy matnning konseptual tizimi va lingvokognitiv xususiyatlari (Erkin Vohidov ijodi misolida)	**706**
Muhammadiyeva M.	“Shum Bola” qissasidagi ba’zi polisemantik leksemalar tahlili	**717**
Abdullayev G‘.	Fitrat she’riyatidagi turkiy so‘zlarning emotsional-ekspressiv xususiyatlari	**722**
Tursunova S.	Ironiyada implikatura fenomeni va yashirin ma’no mexanizmlari	**726**
Turobova N.	Badiiy diskursda morfologik vositalarning pragmatik xususiyatlari	**737**
Utegenova O‘.	O‘zbek tilida tasviriy ifodalarning badiiy matnda qo‘llanilishi	**744**
Komilova G.	Tarixiy-badiiy matnlar korpuslarini yaratish zarurati va ularni semantik modellashtirish masalalari	**749**
Haydaraliyeva Sh., Mo‘minova M.	O‘zbek tili leksikasining taraqqiyot tamoyillari va semema tushunchasi	**759**

Axmedova M.	Diskurs tushunchasining lingvistik talqini: nazariy yondashuv va ilmiy qarashlar	**768**
Komilova Sh.	Lingvokultrologiyada evfemizm va milliy mentalitet: ayollar nutqi misolida nazariy talqinlar	**774**
Suyunova D.	“Boburnoma” dagi leksik qatlamlarning “Boburiynoma”da badiiy qayta faollashuvi: leksik-semantik va funksional-uslubiy tahlil	**780**
Maqsudaliyeva Y.	Lingvistik ekspertiza va lingvokriminalistik tahlil: nazariya va amaliyot	**786**
Abdurasulova D.	O‘zbek qizlari nutqidagi neonim va slenglarning pragmalingvistik tadqiqi	**792**
Majidova M.	Tibbiy soha rahbarlari kinesik nutqining lingvosomatik tadqiqi	**797**
Abdullayeva I.	Gender qadriyatlarning aksiolingvistik tahlili	**802**
X. O‘ZBEK TILINING OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI VA MEDIA MAKONIDAGI O‘RNI		
Saydaliyeva M.	Kinodiskurs multimediali muloqot tizimi sifatida	**809**
Otaxonova S.	Mediamatnlarda antroponimlarning pragmatik imkoniyatlari	**813**